

ПРОБЛЕМИ СТУДЕНТСЬКОЇ СІМ'Ї У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

PROBLEMS OF STUDENTS IN MODERN FAMILY SOCIOCULTURAL CONDITIONS

У статті розкрито поняття «сім'я», «молода сім'я», «студентська сім'я», «успішність» і «стабільність» шлюбу. Схарактеризовано особливості молоді сім'ї. Визначено типи сімей, зважаючи на принципи організації сімейного життя. Проведено аналіз життєвих цілей подружжя з різних типів сімей. Розглянуто проблеми, з якими стикаються студентські сім'ї, та переваги укладання шлюбу в студентські роки.

Ключові слова: сім'я, молода сім'я, студентська сім'я, успішність і стабільність шлюбу, проблеми, перспективи.

Проведен аналіз життєвих цілей супругов из различных типов семей. Рассмотрены проблемы, с которыми сталкиваются студенческие семьи, и преимущества вступления в брак в студенческие годы.

Ключевые слова: семья, молодая семья, студенческая семья, успешность и стабильность брака, проблемы, перспективы.

The article deals with the concept of "family", "young family", "student family", "success" and "stability" of marriage. Author determined features a young family. The types of families, given the principles of family life. Analysis of life goals couple of different types of families. The problems faced by the student's family, and the benefits of marriage as a student.

Key words: family, young family, student family, success and stability of marriage, problems and prospects.

УДК 316.356.2-057.87

Зарецька В.С.,
завідувач кабінету
кафедри соціальної роботи, соціальної
педагогіки та соціології
Херсонський державний університет

В статье раскрыты понятия «семья», «молодая семья», «студенческая семья», «успешность» и «стабильность» брака. Охарактеризованы особенности молодой семьи. Определены типы семей с учетом принципов организации семейной жизни.

Постановка проблеми. Сім'я є складним соціокультурним явищем. Вона являє собою практично всі аспекти людської життєдіяльності і виходить на всі рівні соціальної практики: від індивідуального до суспільно-історичного, від матеріального до духовного. На сучасному етапі в житті українського суспільства сім'я і сімейний добробут серед переліку цінностей людини виходить на чільне місце. Особливо важливим для українського суспільства є дослідження проблем молоді сім'ї, її взаємодії із суспільством, зумовлене необхідністю пошуків і впровадження в соціальну практику принципів розвитку суспільства і людини.

У студентському віці складаються основні компоненти особистості – характер, загальні та спеціальні здібності, світогляд. Ці складні компоненти особистості є передумовами вступу в самостійне доросле життя. Також для цього віку характерне підвищення інтересу до моральних проблем: цілі, способу життя, обов'язку, любові, вірності тощо. Усі норми й цінності черпаються студентами з культури дорослого суспільства. Засвоєння цінностей дорослих сприяє досягненню певної внутрішньої і зовнішньої незалежності, утвердженню свого Я і формуванню особистісних смислів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань вивчення студентської сім'ї, її специфіки та життєвих

негараздів займалися такі вчені, як В. Афанасьєв, В. Балцевич, С. Бурова, Б. Говако, Т. Долбик-Воробей, Т. Зубкова, В. Каблукова, С. Краснокутська, Т. Поспелова, Н. Тімошина, С. Шуман та ін.

Метою даної статті є дослідження та аналіз чинних проблем і стереотипів студентської сім'ї в сучасних соціокультурних умовах.

Виклад основного матеріалу. Студентські роки – це роки активної соціалізації, коли молоді люди вибудовують власну ієрархію цінностей, здобувають освіту, професійні навички, засвоюють принципи дорослого спілкування і дорослого способу життя, намагаючись жити без опіки батьків. А та частина студентства, яка під час навчання створює сім'ю, вирішує ще складніші завдання, засвоюючи також і нові соціальні ролі – дружини чи чоловіка, батька чи матері, навчаючись жити і вчитись «всередині» нового, створеного спільними зусиллями «ми».

Перш ніж перейдемо до вивчення специфіки та особливостей функціонування студентської сім'ї, визначимося з основними поняттями – «сім'я», «молода сім'я», «студентська сім'я».

Подаючи сучасне визначення сім'ї, вітчизняні дослідники, які представляють різні гуманітарні науки, зокрема й соціальну педагогіку, зазвичай звертаються до спадщини радянської соціології сім'ї. А. Харчев розділяє поняття сім'ї та шлюбу

й визначає сім'ю як історично-конкретну систему взаємин між подружжям, батьками й дітьми, як малу соціальну групу, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність у якій зумовлена потребою суспільства у фізичному й духовному відтворенні населення. Також до визначення сім'ї А. Харчев додає поняття «соціальний інститут» (з погляду на суспільне санкціонування шлюбно-родинних стосунків) [5, с. 32].

У сучасній психологічній науці сім'ю розглядають як малу групу («сім'я є групою особливо близьких людей, пов'язаних родинними або кровноспорідненими зв'язками, об'єднаних спільним бюджетом, спільним веденням домашнього господарства») [2] і як систему («єдиний біологічний і психологічний організм») [3]. Таке розуміння сім'ї є важливим методологічним підходом до вирішення соціально-педагогічних завдань у роботі фахівця із сім'єю.

Студентська сім'я як один із різновидів молоді сім'ї – доволі складний і ще мало вивчений об'єкт досліджень. Відповідно, літератури із цієї теми небагато, дослідження належать здебільшого до кінця 80-х – початку 90-х рр. минулого століття.

Студентські роки – це не лише час для здобуття вищої освіти, але й сприятливий час для створення сім'ї з багатьох причин. Широкі можливості вибору шлюбного партнера (особливо у вузах, де збалансована статева структура студентів), спільність багатьох життєвих цілей, схожість ціннісних орієнтацій, оптимальний вік подружжя для народження дитини – всі ці чинники сприяють утворенню потенційно стабільних та перспективних сімей. Однак їхня побутова необлаштованість, економічна несамостійність за відсутності належної уваги з боку державних і суспільних інститутів можуть стати серйозною перешкодою на шляху становлення студентської сім'ї [5, с. 32].

У нашому дослідженні під студентською сім'єю розуміємо таку сім'ю, в якій подружжя – студенти, тобто гомогенна (однорідна) щодо соціального статусу. Це молода сім'я, в якій подружжю не більше 28 років, а стаж сімейного життя не перевищує 5 років. Діти в студентських сім'ях зазвичай дошкільного віку. Студентська сім'я через близькість ідейно-моральних

характеристик подружжя має потенційну здатність до успішного функціонування. Однак існує кілька соціально-економічних, педагогічних та адміністративно-правових факторів, які ускладнюють реалізацію позитивних установок на успішне функціонування сім'ї в студентські роки.

Щоб виявити тенденції в розвитку сім'ї, слід визначити типи сімей, зважаючи на принцип організації сімейного життя, які можна умовно поділити на демократичний, авторитарний і анархічний.

До демократичного типу можна віднести сім'ї, побудовані на засадах колективізму, рівноправності, шанобливих стосунків між членами сім'ї. Сім'ї цього типу відрізняються емоційною теплотою й кооперацією у веденні домашніх справ.

Авторитарні сім'ї – це ті, в яких є один лідер – голова сім'ї, приймає рішення і є керівником, решта йому підпорядковується. Членів сім'ї пов'язує в основному лише звичка.

Сім'ї анархічного типу відрізняються роз'єднаністю, кожен живе сам по собі. Емоційний настрій виявляється найчастіше поняттям «байдужість», а іноді й «ворожість».

У тих випадках, коли думки дружини й чоловіка щодо типу організації сімейного життя розрізняються, сім'ї відносять до такого типу, як невизначені [5, с. 32].

Аналіз численних досліджень показав, що існує тісна залежність між типом організації сімейного життя й результатами виховання дітей, а також цілями, які ставить сім'я [4, с. 73]. Принципи організації сімейного життя говорять про діяльність сім'ї та певною мірою про особистісні якості її членів, схильних до того чи того принципу спільної діяльності.

Щоб визначити успішність типу сім'ї з погляду суспільного інтересу, важливо визначити, які життєві цілі об'єднують або, навпаки, роз'єднують подружжя, які притаманні прагнення того чи того типу студентської сім'ї.

Учені згрупували ставлення подружжя до цілей таким чином:

– *споживчі, меркантильно-гедоністичні*: отримати престижну роботу після закінчення вишу; мати побільше дорогих і модних речей, можливість отримувати «легкі» гроші; знаходити вигідні знайомства, корисні зв'язки; більше розважатися;

– *соціально значущі, позасімейні*: постаратися працювати там, де більше

потрібні знання; якомога більше часу віддавати громадській роботі, бути в гущі подій; стати людиною, на думку якої зважає колектив; мати репутацію чесної людини, гарного друга; постійно вдосконалюватися, підвищувати рівень знань;

– *традиційні, суспільно схвалювані*: стати кваліфікованим фахівцем; мати гідну зарплату; мати творчу, гарну роботу; отримати комфортабельне житло; бути хорошим чоловіком (дружиною), вихователем своїх дітей; придбати автомобіль, дачу; спокійно жити для себе й сім'ї [4, с. 76].

Аналіз життєвих цілей сімей демократичного типу свідчить, що перші місця посідають чисто споживчі цілі меркантильно-гедоністичного плану. Але, незважаючи на те, що споживчі цілі подружжя цього типу сімей є схожими і провідними, однак висока питома вага соціально значущих і суспільно схвалюваних цілей. У жінок відзначається спрямованість не лише на сімейну діяльність, але й на професійні успіхи. Чоловіки більше спрямовані на професійну діяльність, однак для них важливе й виконання сімейних ролей.

Аналіз життєвих цілей подружжя із сімей авторитарного типу показав, що й у них на першому плані лише споживчі цілі. Прагнення чоловіків і дружин із сімей цього типу тісно взаємопов'язані й переплетені. Згуртованість авторитарних сімей відбувається саме на ґрунті споживацтва. Чітко простежується спрямованість подружжя на сімейні цінності, стабільне й забезпечене життя, престижне становище в суспільстві. Чоловіки прагнуть бути гарними і фахівцями, і чоловіками; жінки спрямовані на спокійне й забезпечене сімейне життя. Діти не фігурують в життєвих устремліннях подружжя із цього типу сімей.

Єднальна сила – це бажання діяти, щоб забезпечити процвітання сім'ї, не гребуючи й засобами, що засуджують сьогодні в суспільстві.

У чоловіків і дружин з анархічних сімей переважають позасімейні цілі. Чоловіки спрямовані на громадську діяльність, творчу роботу, можливість мати «легкі» гроші. У жінок на першому плані – бажання бути кваліфікованими фахівцями, займатися громадською роботою, отримати престижний розподіл після вишу. Ні в чоловіків, ні в жінок значущими не є цілі, які свідчать про їхню спрямова-

ність на сімейне життя.

Аналіз життєвих цілей подружжя із сімей невизначеного типу виявив, що споживчі цілі є провідними і в чоловіків, і в жінок. Позасімейні цілі переважають у дружин. Чоловіки більше, ніж їхні дружини, спрямовані на родину, на те, щоб бути гарними людьми. Жінки більше спрямовані на професійні успіхи й матеріальне благополуччя. Цілі жінок часто суперечливі, що свідчить про неусталеність, несформованість системи життєвих орієнтирів. І той факт, що вони не змогли однозначно визначитися у принципах організації сімейного життя, говорить про їхню нестійкість, недостатню підготовленість до сімейного життя [5, с. 33].

Найпоширенішим типом сімей серед студентів є демократичний. Авторитарні сім'ї мають невеликий відсоток у студентському оточенні. Це традиційний тип сім'ї, який і не може бути поширеним серед студентства – найбільш прогресивної частини суспільства, яка прагне до демократизації. Сім'ї анархічного типу роз'єднані й нестабільні, тому більшість таких шлюбів невдалі й швидко розпадаються.

Студенти укладають шлюби в основному на старших курсах, коли наближається закінчення вишу й розподіл на роботу (хоча б для одного з подружжя). Під час навчання у виші набагато легше створити сім'ю, особливо дівчатам, адже згодом їхні шанси помітно зменшуються (зі збільшенням віку, зі зміною місця проживання, звуженням кола спілкування тощо).

Також і з фізіологічного та психологічного погляду студентські роки є кращим часом для укладення шлюбу (шлюб завжди краще, ніж позашлюбні інтимні зв'язки, поширені в молодіжному оточенні) і народження первістка.

Шлюби, укладені в студентські роки, здебільшого характеризують високим ступенем згуртованості, заснованої на належності подружжя до однієї соціально-демографічної групи, яка відрізняється спільністю інтересів, специфічною субкультурою й способом життя.

Шлюб у студентські роки добродійно впливає на становлення особистості, змушує відчувати відповідальність перед родиною, навчальним закладом, суспільством. У сімейних студентів відзначається більш серйозне ставлення до навчання та обраної професії, вони особливо цінують

самостійність у роботі, більше орієнтовані на досягнення успіхів у професійній праці. Сімейний стан позитивно впливає й на ціннісні орієнтації студента, сприяє розвитку інтелектуальних і соціальних потреб.

Незважаючи на всі перелічені переваги укладання шлюбу в студентські роки, сучасна студентська сім'я стикається з низкою проблем: соціальна незрілість молоді, відсутність матеріальної бази і власного житла, несумісність навчання у виші та виконання сімейних функцій, проблеми взаєморозуміння з батьками. Зупинимося на основних [5, с. 34].

По-перше, потреба в поповненні бюджету сім'ї та пов'язана з цим робота значно відволікають сімейних студентів від основного виду їхню діяльності – навчання. Відтак, матеріальні труднощі аж ніяк не сприяють успішному опануванню знань. Відомо, що майже будь-яка молода сім'я сьогодні потребує матеріальної допомоги, і студентська сім'я не є винятком. Така сім'я живе сьогодні в дуже важких матеріальних умовах. Більшість молодих людей на початку свого сімейного життя стикаються з проблемами, про які вони, можливо, раніше й чули, але не думали, що їм доведеться їх вирішувати. Зокрема, такий маленький бюджет, який має в своєму розпорядженні молода сім'я, вимагає особливої ретельності ведення господарства. І тут необхідні хоча б елементарні знання та вміння. Аналіз бюджету студентських сімей, проведений соціологом П. Звідрінським, показав, що, незважаючи на певну матеріальну допомогу батьків, у матеріальному відношенні вони живуть у менш сприятливих умовах, ніж сім'ї молодих людей, зайнятих у виробництві [5, с. 35].

По-друге, одним з головних питань, з якими стикаються студенти, укладаючи шлюб, є житлове. Добре, коли молоді починають спільне життя в окремій квартирі, але таке трапляється вкрай рідко. Житлову проблему сімейних студентів певною мірою дозволяють вирішувати студентські гуртожитки.

Надання кімнати в гуртожитку молодій сім'ї безпосередньо залежить від матеріального забезпечення того чи того вищого навчального закладу. Студентським сім'ям надають місця в гуртожитках лише близько половини ВНЗ.

По-третє, серйозною проблемою для стійкості й гармонійності шлюбних від-

носин у молодій сім'ї є характер взаємовідносин з батьками. Якщо молода сім'я не отримує батьківського схвалення, то це не може не відбитися на міжсімейних та внутрішньосімейних відносинах. Однією з причин нестабільності шлюбу є нерозуміння подружжям справжнього значення сім'ї, її стійкості – не в безконфліктності відносин, а в умінні їх толерантно вирішувати, в усвідомленні того, що фізичне та моральне здоров'я людини залежить насамперед від сім'ї.

Аналіз студентських сімей дозволив виявити їхні специфічні особливості.

Для більшості студентських сімей характерна духовно-моральна єдність подружжя, соціальна спрямованість життєвих устремлінь, демократичність подружніх відносин. До позитивних рис студентських сімей слід віднести відповідальне ставлення подружжя до навчання, громадської та наукової діяльності, оптимальний вік молодих людей для укладання шлюбу. Студентська сім'я відчуває значні матеріальні, а також труднощі, пов'язані з народженням і вихованням дітей. Скрутні житлові умови, погано налагоджений побут, низький матеріальний прибуток, необізнаність в питаннях догляду за дитиною та її виховання, дефіцит вільного часу – всі ці несприятливі фактори зумовлюють необхідність вирішення передусім сімейно-побутових проблем, відсуваючи на другий план навчання.

У підсумку зазначимо: по-перше, потреба у поповненні бюджету сім'ї та пов'язана із цим робота значно відволікають сімейних студентів від основного виду їх діяльності – навчання. Таким чином, матеріальні труднощі аж ніяк не сприяють успішному оволодінню знаннями. Відомо, що майже будь-яка молода сім'я сьогодні потребує матеріальної допомоги, і студентська сім'я не є винятком. Така сім'я живе сьогодні в дуже важких матеріальних умовах. Більшість молодих людей на початку свого сімейного життя стикаються з проблемами, про які вони, можливо, раніше й чули, але не думали, що їм доведеться їх вирішувати. Зокрема, такий маленький бюджет, який має в своєму розпорядженні молода сім'я, вимагає особливої ретельності ведення господарства. І тут необхідні хоча б елементарні знання та вміння. Аналіз бюджету студентських сімей, проведений соціологом П.П. Звідрінським, показав, що, незважаючи на

певну матеріальну допомогу батьків, у матеріальному відношенні вони живуть у менш сприятливих умовах, ніж сім'ї молодих людей, зайнятих у виробництві [3, с. 10].

По-друге, одним з головних питань, з якими стикаються студенти, вступаючи у шлюб, є житлове питання. Добре, коли молоді починають спільне життя в окремій квартирі, але таке трапляється вкрай рідко. Житлову проблему сімейних студентів певною мірою дозволяють вирішувати студентські гуртожитки. Надання кімнати в гуртожитку молодій сім'ї безпосередньо залежить від матеріального забезпечення того чи іншого вищого навчального закладу. Студентським сім'ям надають місця в гуртожитках тільки лише близько половини ВНЗ.

По-третє, серйозною проблемою для стійкості і гармонійності шлюбних відносин у молодій сім'ї є характер взаємовідносин з батьками. Якщо молода сім'я не отримує батьківського схвалення, то це не може не відбитися на міжсімейних та внутрішньосімейних відносинах. Однією з причин нестабільності шлюбу є нерозуміння подружжям справжнього значення сім'ї, її стійкість – не в безконфліктності відносин, а в умінні їх толерантно вирішувати, в усвідомленні того, що фізичне та моральне здоров'я людини залежить у першу чергу від сім'ї.

Отже, держава повинна підтримувати молоді сім'ї, зокрема студентські. Потрібно вирішувати житлову проблему, надавати матеріальну допомогу і створювати додаткові робочі місця для студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієнко Л. К. Проблеми молодіжної сім'ї в Україні // Л. К. Андрієнко, О. Г. Карпенко [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Psihologia/56238.doc.htm
2. Законодавство України про сім'ю: офіційні тексти із змін. станом на 15 лют. 2002 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – № 3. – 384 с.
3. Капська А. Й. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / А. Й. Капська. – К. : ДЦССМ, 2006. – 184 с.
4. Ничипоренко С.В. Пріоритетні напрями реалізації державної молодіжної сімейної політики / С.В. Ничипоренко // Соціальна політика: проблеми, коментарі, відповіді. – 2014. – № 8 (21) – С. 76–78.
5. Студентська сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності / О. П. Скоромна // Соціальна педагогіка: теорія та практика . – 2013. – № 3. – С. 32–38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/spttp_2013_3_6.pdf
6. Студентський лелека. «Соціальний портрет студентської сім'ї». Аналітичне дослідження / за заг. ред. Н. Світайло, А. Костенко, Ю. Савельєвої. – Суми, 2011. – 79 с.